

בס"ד פרשת חיי שרה: האם ניתן לומר שבע ברכות שלא בבית החתן

פתיחה

בפרשת השבוע כותבת התורה (כד, ג), על אברהם השולח את עבדו, לחפש אשה ליצחק שאינה מבנות הכנעני: "וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל-עֲבָדָיו זֶקֶן בֵּיתוֹ הַמְּשָׁל בְּכָל-אֲשֶׁר-לֹ שִׁים-גַּם יָדָה תַּחַת יָרְכִי.... כִּי אֶל-אֶרֶץ וְאֶל-מִלְדָּתִי תֵלֶךְ וְלִקַּחְתָּ אִשָּׁה לְבְנִי לְיִצְחָק". מדוע השביע אברהם את אליעזר, ולא גם את יצחק עצמו? **הרמב"ן** (שם, ד"ה ואשביעך) העלה שתי אפשרויות;

אפשרות ראשונה, לא היה צורך בהשבעת יצחק, שכן לאחר שראה את חשיבות העניין לאביו שהשביע את אליעזר, ברור היה שיקשיב לאביו. **אפשרות שניה**, גם אם הייתה אפשרות ליצחק לעבור על רצון אביו, אליעזר היה אחראי על כל נכסי אביו, והיה מעין אפוטרופוס על הנכסים, כיוון שכך לאחר שאליעזר הושבע, לא היה צורך בהשבעת יצחק, שהיה תלוי באליעזר. ובלשון:

"היה ראוי לאברהם שיצווה את יצחק בנו שלא ייקח אשה מבנות כנען, אבל היה רצונו לשלוח בחייו אל ארצו ומשפחתו, והשביע העבד לעשות כן בחייו או במותו, ולכן הוצרך על כל פנים להשביע לעבד ללכת שם... וכיוון שהשביע את העבד על זה, לא הוצרך לצוות את יצחק דבר, כי יודע בו שלא יעבור על רצון אביו... גם יתכן שהיה העבד אפוטרופוס על נכסיו, וציווה אותו שישא יצחק לרצונו וינחיל אותו נכסיו על מנת כן, וזה טעם המושל בכל אשר לו."

בעקבות התורה הכותבת על אליעזר המחפש אשה ליצחק, נעסוק השבוע בהלכות שבע ברכות. ראשית נראה מדוע תיקנו לברך שבע ברכות בחופה, והאם יש מניעה שאשה תברך אחת מן הברכות. לאחר מכן נראה את ההבדל בין היום שבו נערכת החתונה, לבין שאר ימי המשתה, ופרטי דינים הנוהגים בשבע ברכות, כגון מי יכול לשמש כפנים חדשות, מה דין אדם שהיה נוכח בשעת הברכות בחופה אך לא בסעודה, והאם יש לברך ברכות אלו דווקא בבית החתן.

שבע ברכות

כפי שראינו בעבר במספר סוגיות הלכתיות, תהליך הנישואין לאחר מתן תורה, כולל שני שלבים:

שלב ראשון, שלב האירוסין. בשלב זה, קודם מברכים על כוס יין, מברכים את ברכת האירוסין ('מקדש עמו ישראל על ידי חופה וקידושין') ברכה שנחלקו ראשונים בטיבה, והאשה מתקדשת מדאורייתא באמצעות חפץ השווה פרוטה, שכפי שראינו בעבר (ח"י שרה שנה ז') לרוב משתמשים בטבעת חלקה. **שלב שני**, שלב הנישואין, הקראת הכתובה (ח"י שרה שנה ה'), והחתן מארס את אשתו מדרבנן, באמצעות הכנסתה לחופה ואמירת שבע ברכות, הכוללות גם הן ברכה על כוס יין.

בעוד שהקידושין יכולים להתבצע בשני עדים, וישנה עמימות האם ברכת האירוסין צריכה עשרה נוכחים (דבר שבעבר (שם) ראינו שהוביל למחלוקת ראשונים), מוסכם שברכות החופה צריכות להתרחש בנוכחות עשרה אנשים, שכן כך כותבת במפורש הגמרא במסכת כתובות (ז ע"ב). לדעת רב הונא בר נתן, למדים דין זה מהפסוק שבמגילת רות (ד, ב), בו מסופר שבועז אסף עשרה אנשים כאשר נשא את רות. ואילו לדעת רבי אבהו, למדים דין זה מהפסוק בתהילים, שעל עסקי מקור יש צורך 'במקהלות'.

ברכה על ידי אשה

האם אשה יכולה לברך ברכה משבע ברכות? כפי שהעיר **הרב צבי רייזמן** (אמונך עיתך, גיליון 122) נראה שנחלקו בשאלה זו הראשונים, מחלוקת שתלויה בהבנת האופי של ברכות אלו:

א. **השיטה מקובצת** (כתובות שם, ד"ה גופא) הביא בשם הגאונים, שהסיבה שיש צורך בעשרה אנשים בעת הברכות היא, שהן נחשבות כדבר שבקדושה, ודברים שבקדושה יכולים להיאמר בפשטות רק בנוכחות עשרה גברים. עם זאת יש בדבריו חידוש, שכן דברים שבקדושה, אלו דברים שמקדשים את שמו של הקב"ה, כמו קדיש וקדושה, אך לא ברכות שמברכים את שמו (שהרי ישנן ברכות הודאה רבות, בהן משבחים את שמו של הקב"ה, ואין צורך בעשרה).

ב. **התוספות רי"ד** (שם) **וערוך השולחן** (אבן העזר סב, יא) חלקו וסברו, שצריכים עשרה שכן יש עניין להלל את הקב"ה ברבים, ולא בגלל שמדובר בדבר שבקדושה (וכמו בברכת הגומל). כתוצאה מכך, אין מניעה שאשה תהיה חלק מהמניין הנדרש, וממילא אף תברך. עקרון דומה יש ביחס למסירות נפש על המצוות, שכפי שראינו בעבר, כאשר מכריחים יהודי לעשות עבירה בפרהסיא, עליו למסור את הנפש גם אם לא מדובר בשלושת העבירות החמורות, ובלשון ערוך השולחן:

"אין מברכין ברכת חתנים אלא בעשרה גדולים ובני חורין, ולא עבדים, והחתן מן המניין דכיון דהם ברכות שמחה, והוא שרוי בשמחה, למה לא יהא מן המניין, בין כשאומרים אותם בשעת נשואין, ובין כשאומרים אותם בהמשתה אחר ברכת המזון. ואף על גב דלא דבר שבקדושה הוא כקדיש וקדושה שלא יתאמרו בפחות מעשרה, מכל מקום כיוון דאומרים שהכל ברא לכבודו לכבוד הנאספים, ומזכירין בניין ירושלים, אין מדרך הכבוד להזכירם בפחות מעשרה."

עם זאת בפועל, וכפי שראינו בעבר (שמחת תורה שנה ה') ביחס לעליית נשים לתורה, כשם שנהגו שלא להעלות נשים לתורה, בעיקר מתוך התנגדות לרפורמים שיצרו ערבוב בין נשים לגברים ללא גבול (שכן ההגבלה לעלייתן הוא רק כבוד הציבור, דבר שעלול להשתנות בין מקום למקום), כך נוהגים שלא להעלות נשים לברך בשבע ברכות, וכן לא מחשיבים אותן כחלק מהמניין הנדרש. עם זאת, כיוון שכאמור אין בכך איסור ממש, נראה שיש מקום להתיר במקום הנדרש.

פנים חדשות

הגמרא במסכת כתובות (ח ע"א) כותבת, שיש הבדל בין שבע הברכות הנאמרות ביום הראשון, לבין הברכות הנאמרות בשבעת ימי המשתה. בשבעת ימי המשתה, כדי שיהיה ניתן לברך שבע ברכות, ולא רק ברכת 'שהשמחה במעונו' אשר ברא', צריך פנים חדשות, דהיינו פנים שלא השתתפו בשמחה קודמת. ביום הראשון לעומת זאת, ניתן להגיד מספר פעמים שבע ברכות. עוד מוסיפה הגמרא, שמעיקר הדין אפילו קודם החתונה, וכן עד חודש מהחתונה, מברכים ברכת 'שהשמחה במעונו', אפילו אם לא

אומרים במפורש שהסעודה היא מחמת החתונה¹. בנוסף, אפילו עד שנה מהחתונה, אם מייעדים במפורש את הסעודה לסעודת שמחה מחמת החתונה, יש לברך. עם זאת בפועל ולמעשה, כפי שהעיר ה**טור** (אבה"ע סב) בזמן הזה מברכים רק בשעת החתונה ובשעת ימי המשתה, שכן מאז חורבן הבית, קשה לומר שיש שמחה במעונו, שלא ממש סמוך לאירוע.

ברכות או סעודה

כאשר עושים שבע ברכות במהלך ימי המשתה, צריך שהאיש המשמש כפנים חדשות יהיה חלק מהסעודה, ואם הוא רוצה אף לברך, רבים סוברים שעליו לאכול לחם (מתוך שבעה סועדים הנצרכים לאכול לחם). אמנם, בשבע ברכות במהלך החופה, אין צורך בסעודה ממש, ונחלקו הראשונים, האם אדם שנכח בחופה ולא בסעודה, יכול להיות פנים חדשות בשאר ימי המשתה:

א. **הרמב"ם** (ברכות ב, י) סבר, שאם שמעו את הברכות בשעת החופה, שוב לא יכולים לשמש כפנים חדשות במהלך ימי המשתה. בנוסף, כתב **רבי אברהם** בנו בשמו, שצריך שתי פנים חדשות (שכן 'פנים' בלשון רבים). ב. **הרא"ש** (א, יג) חלק וסבר, שאדם אינו יכול לשמש כפנים חדשות, רק אם אכל בסעודה בה בירכו שבע ברכות, ומשום כך הנמצא רק בחופה יכול לשמש כפנים חדשות במהלך שבעת ימי המשתה. כמו כן לשיטתו, די באדם אחד חדש. ובלשון הבית יוסף שסיים את השיטות:

"ומדברי הרמב"ם נראה דאפילו בסעודתא קמייא דיומא קמא לא מברכין ז' ברכות, אלא אם כן היו האוכלים אחרים שלא שמעו ברכות הנישואין בעת הנישואין. וכתב עליו הרמ"ך לפי סוגיית הגמרא ברכת חתנים בסעודה נתקנה, וכיון שכן אין נכון שיפטור ברכת הנישואין ברכת הסעודה, ומנהגינו לברך ברכת חתנים בסעודה אף על פי שהיו כל הקהל בשעת הנישואין, ושמעו ברכת חתנים".

להלכה הביא **השולחן ערוך** (אבה"ע סב, ח) בתחילה דעת הרמב"ם, שאדם ששמע שבע ברכות לא יכול יותר לשמש כפנים חדשות, אך לאחר מכן הביא דעת הרא"ש, שעליו להשתתף בסעודה כדי שלא יוכל להשתתף כפנים חדשות, והוסיף שכך נוהגים בפועל. עוד הביא דברי התוספות, שכאשר עושים סעודה בשבת בערב או בבוקר, אין צורך באדם שישמש פנים חדשות, שכן כפי שמתאר המדרש, כיוון שמוסיפים שמחה ומנות נוספות בארוחות אלו לכבוד שבת, הן מוסיפות את השמחה ואין צורך באדם חדש.

כוסות יין

כפי שראינו בעבר (נח שנה ב'), נחלקו האם יש לברך ברכת המזון על כוס יין, ובפועל לא מקובל לברך על כוס יין. עם זאת, כאשר מדובר במסיבת אירוסין, כיוון שממילא את שבע הברכות מברכים על יין, מברכים גם את ברכת המזון על כוס. וכשם שביחס לחופה ראינו בעבר שנחלקו ראשונים האם צריך כוס יין לאירוסין וכוס יין לנישואין, כך נחלקו ביחס של ברכת המזון ושבע ברכות. יש סוברים שצריך שתי כוסות, שכן אין עושים מצוות חבילות - חבילות, ויש סוברים שזה עניין אחד, ולכן אין בכך איסור.

למעשה, נחלקו **השולחן ערוך והרמ"א** (שם, ט), כאשר לדעת השולחן ערוך למרות שבחופה משתמשים בשתי כוסות של יין, במקרה זה די בכוס אחת הן לברכת המזון והן לברכות, שכן בלי ברכת המזון לא היו אומרים שבע ברכות (שהרי ללא סעודה הכוללת לחם, לא אומרים שבע ברכות). ואילו לדעת הרמ"א, יש לברך על שתי כוסות, כמו בחופה. במקרה זה לשיטתו, יש בסיום שבע הברכות לערבב את היין של ברכת המזון והיין של השבע הברכות, שכן צריך לשתות משתיהן.

בית חתנות

נקודה נוספת בה נחלקו הראשונים היא, האם כדי לברך שבע ברכות בימי המשתה, צריך להיות בבית החתן והכלה:

א. **התוספות** (סוכה כה ע"ב ד"ה אין) סברו, שאכן ניתן לברך ברכה זו רק בביתם, שכן עיקר השמחה היא בביתם. ראייה הביא מהגמרא במסכת סוכה (שם) הנותבת, שחתן וכל המלווים פטורים מהסוכה, שכן חובה עליהם לאכול ולשמוח, ואין באפשרותם לאכול ולשמוח בסוכה. מדוע אין באפשרותם לאכול ולשמוח בסוכה? מנמקת הגמרא, שאין שמחה אלא במקום החופה, והחופה לשיטתם היא בעצם בית החתן. ובלשון **הר"ן** (יא ע"ב בדה"ר) שהדגיש שאפילו כשנמצאים בחצר, לא ניתן לברך:

"חתן והשושבינין פטורים מן הסוכה. משום דעוסקין במצוה הן, ובגמרא פרכין עלה ואמאי וליכלו בסוכה וליחדו בסוכה, ומפרכין אין שמחה אלא בחופה. פירוש, ואפילו באותה חצר עצמה, כי הכא דפטורין מן הסוכה סתמא קאמרין, אף על פי שהסוכה בחצר שדרים בה. וכתבו בתוספות דמהא שמעינן שאם יוצא חתן מחופתו, אפילו כלתו עמו, והולכין לאכול בבית אחר, אין מברכין שהשמחה במעונו, ולא ברכת חתנים, דאין שמחה אלא בחופה."

ב. **המאירי** (שם, ד"ה חתן) חלק וסבר, שאין מניעה לברך שבע ברכות גם לא בבית החתן והכלה, וכפי שמובא בירושלמי שכך נהג רב מונא. להבנתו, כאשר הגמרא כותבת שאין שמחה אלא במקום החופה ולכן לא מברכים בסוכה, אין כוונתה לבית החתן כהבנת התוספות, אלא לכל מלוויו, שמבחינה טכנית, לא ניתן להכניסם לסוכה בגלל דוחק המקום, ולכן לא מברכים שם שבע ברכות.

למעשה, רבים נוהגים כדברי המאירי, אפילו בקרב הספרדים, למרות **השולחן ערוך** (אבה"ע סב, י) פסק כפשט דברי התוספות. טעם המנהג הוא בין השאר, כפי שכתבו **הים של שלמה** (סב, ז) ובספר **עלי הדס** שהסיבה שבעבר ברכו רק בבית החתן היה שברוב המקרים שם היו משתקעים כל ימי השמחה, ולכן מעבר למקום אחר היה כרוך באי נחת. בזמן הזה לעומת זאת, מקובל שהחתן והכלה עוברים ממקום למקום והשמחה לא פוחתת, וכיוון שכך גם התוספות יודו שניתן לברך בבית אחר.

שבת שלום! קח לקרא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שעוד אנשים יקראו...?

¹ יש להעיר, שנחלקו הראשונים האם כדי לברך שבע ברכות יש צורך בסעודה, או בהתכנסות בלבד. **הר"ן** (כתובות ג ע"א בדה"ר) כתב, שהמנהג הוא לברך שבע ברכות גם ללא סעודה, וכפי שמופיע במסכת סופרים, שכן עיקר השמחה סביב החתן והכלה ואין צורך בסעודה לשם כך. **הריטב"א** (כתובות ח ע"א) לעומת זאת חלק וסבר, שכדי שניתן יהיה לברך ברכת חתנים צריך קביעות המתבצעת באמצעות אכילת מזון. משום כך כתב שיש לברך שבע ברכות בסמוך לברכת המזון, וכן פסק **השולחן ערוך** (אבה"ע סב, ה).

² מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף? מוזמן במייל: tora2338@gmail.com או בערוץ הוואטסאפ 'הלכה בפרשה'.